

obrobju, izključene iz sprejetega sistema hierarhije. S tem, ko Amino ni pristal na striktno delitev med »umazanin« in »čistim«, dihotomijo, ki še vse do danes izloča burakumin, ta celo kot oznako iz japonskih slovarjev in seveda na področju zgodovinskih raziskav, določenim družbenim plastem ne priznava pravice do raziskave, je pretrgal tradicijo naveze japonskih zgodovinarjev na vladajočo strukturo in cesarja. Zavezan raziskavi japonskih mitov od starodavnosti do danes je tako v svojih delih Amino posegel na številna neraziskana področja in se tako ne toliko po svojem stilu kot po tematiki raziskovanja do tedaj neavtoriziranih področij japonske zgodovine, kulture in religije vključil v skupino najvitalnejših sodobnih japonskih teoretikov.

Vprašanje postmoderne na Japonskem pa še zdaleč ni nepovezano s problemom kitajskega deleža v japonski zavesti. Gre za problematiko kulture v odnosu do razuma (kot védenja, znanja) in diskurz drugačnosti, ki je bil v središču debat o japonski civilizaciji zadnje desetletje.

Dela japonske postmoderne nas navajajo k sklepu, da Japonska ni samo postmoderna, ampak je predvsem del zahodne postmoderne (svetovne postmoderne naravnosti). Vprašanje pa je seveda, ali je proces oblikovanja svetovne filozofije s tem končan. Gotovo pa je bistveno dlje od stanja, ki je zajeto v Heideggerjevih poskusih transcendence zahodne misli ob primeru japonskega koncepta »iki«.

Upanja in razočaranja novih evropskih držav



Ciril
Zlobec

Že ob naslovu, še bolj pa ob konkretni vsebini, ki jo naslov sugerira: *Kulturna integracija v novi evropski realnosti*,* se odpira zanimivo vprašanje o avtonomiji kulture. Vsi namreč vemo, da že nekaj časa poteka politična in ekonomska integracija Evrope. Gre, ko govorimo o kulturi, za naključen ali logičen paralelizem? Ali kultura stopa udobno in s prepričanjem v uspeh na pot, ki jo utirata politika in ekonomija? Je na to pot prisiljena, da je ne bi čas potisnil na obrobje tako nacionalnega kot evropskega prostora? Ali pa je kultura tako zelo odvisna od politike in ekonomije, da je njena pot lahko samo analogna z njima?

Ob vseh teh vprašanjih, ki se vsaj pri meni porajajo iz pozitivne skepse, je sicer mogoče še zmerom trditi, da je kultura avtonomna, samostojna, neodvisna od politike in ekonomije, vendar v takšni poziciji, pod steklenim zvonom, je že ali pa postaja socialno neučinkovita, nekakšna interna zadeva njenih ustvarjalcev in vse redkejših vernikov. Mi pa smo od tradicije prev-

* Med 24. in 27. 9. je bil pod tem naslovom na univerzi v Trstu mednarodni kongres. Slovenska udeležba je bila številčno skromnejša kot na prvih dveh kongresih, ko smo imeli Slovenci tri oziroma štiri referente. Tokrat se je s samostojnim razmišljanjem (ob moderatorju dr. Jožetu Pirjevcu) oglasil samo Ciril Zlobec.

zeli in bi radi ohranili kulturo tudi kot sooblikovalko, če ostanemo pri najbolj splošni oznaki, civilizacije, v kateri ta kultura nastaja, torej v civilizaciji združujoče se Evrope.

Ideologija takšne Evrope je maastrihtski sporazum. Njegovo vitalnost in bolezninessni pa merijo, kot vidimo, po zdravju ali obolestosti posameznih zahodnoevropskih nacionalnih valut, praviloma seveda samo največjih držav. O manjših ali celo novih državah evropskega Vzhoda nihče ne govori in ne razmišlja. Z ne preveč cinizma bi lahko rekli: ko je na pohodu prosperiteta, se nam nasmiha in nas vabi združena Evropa, ki je v tem kontekstu seveda še zmerom sinonim za Zahod; posamezne krize, ko so resnične in globoke, pa so še zmerom dokaj nacionalno opredeljene, zdaj je na udaru angleški funt, pa spet italijanska lira, vmes tudi ameriški dolar. Stanje na evropskem političnem Vzhodu pa je tako katastrofalno, da se usmerja proti nadzorovani uravnoveženosti Zahoda samo še kot nevarnost, kot grožnja, konkretno: kot razpad in nejasno oblikovanje novih držav, kot razpad ekonomskih tokov, kot do vse večje bede osiromašeno tržišče, kot vojna, kot begunska tragedija. Zlasti tega dvojega, vojne, nesmiselne in barbarske, in begunske problematike, čeprav sta obe po svojem izvoru lokalne narave – imenujmo njen epicenter: Bosna in Hercegovina – pa Evropa ne more rešiti, celo Združeni narodi ne.

V takšnem kontekstu je seveda sleherno razpravljanje o kulturi, tudi o kulturni integraciji v novi evropski realnosti, pravo razkošje. Pri tem ne gre prezreti, da gre za dvoje ali več realnosti: za Evropo blaginje, za Evropo medsebojnega pobijanja brez smisla in brez izhoda in za Evropo socialne nestabilnosti, ki pa je bliže Evropi vojne kot Evropi blaginje.

Lahko bi še dodali: za Evropo upanja in razočaranja.

Tako je tudi evropska kulturna integracija, kot realnost in fikcija, zelo raznobarven mozaik, ki ga je treba šele sestaviti. Bomo pri tem uspešni in nenasilni? Za vso človeško zgodovino tako rekoč do današnjega dne je bilo značilno, da so narode in svet vznemirjale najrazličnejše ideje, lokalne in univerzalne, večinoma v nasprotju druga z drugo, vendar je vsaka od njih, vsaj verbalno, ponujala takšne ali drugačne vrednote. Tudi vsiljevala jih je in uveljavljala z nasiljem. Kultura jih je osmišljala, jim dajala življenjsko prepričljivost, odevala jih je v šarm lepote in užitka, ali pa jih zavračala, se proti njim bojevala, ustvarjala svoj vrednostni sistem, skratka: sooblikovala je družbeno zavest, nekakšno simbiozo kolektivnega intelekta, emocije in etosa. Ali jo še lahko, kulturo namreč, vidimo takšno? V takšni funkciji in s takšno ambicijo?

Tvegal bom trditev: kultura je danes v krizi, kakršne doslej še ni poznala. In to kljub svojemu izjemnemu in vse večjemu ustvarjalnemu potencialu. V krizi kot vse kategorije vrednosti zunaj materialne sfere. Če za preteklost velja, da je kultura ustvarjala civilizacijo, lahko za naš čas rečemo, da civilizacija pogojuje kulturo. Sproti vsrkava vase in prilagaja svojim interesom vse njene prvine: glas, besedo, igro, podobo. Tisti del kulture, ki še ohranja svojo avtonomnost, dobiva vse bolj laboratorijski ali obredni značaj. Najbolj vsakdanje življenje, od vojne do raznih socialnih konfliktov in ekcesov, kriminala in visoke politike, postaja največji gledališki spektakel. Razumljiv za vsakogar, dostopen vsakomur. Tudi vpliv tistih dejavnosti, ki jim še lahko rečemo kultura, se kaže bolj na ravni množičnosti kot kvalitete. Tudi Nobelovci na primer, ki se jih drži čar senzacije, živijo polno življenje le do naslednje podelitve. So, romantično gledano,

neke vrste redki metulji ali, gledano ekonomistično, sicer estetski, pa vendar konzumni artikel na tržišču.

Nastaja čuden, pa vendar hrabrilen paradoks: sodobna civilizacija ne povprašuje po kulturi, vendar se kultura zažira vanjo, kjer le more in kolikor more. In v tem je naše mesto in naša usoda.

Tudi moje mesto in moja usoda.

In poseben imperativ kulturnikov v novih ali v radikalno spremenjenih državah.

Vsi majhni narodi, ki smo v preteklosti ustvarjali manj kulture, kot smo je potrebovali, smo na široko odpirali vrata najboljšemu, kar je nastajalo v svetu, vendar je bil to seštevek, ne pa integracija. Integracija pomeni vstop v druge, ne da bi pri tem izgubil sebe ali vsaj najboljši del sebe. Po domače rečeno: ne da bi izgubil svojo identiteto, individualno in nacionalno.

In v tem je naš sodobni problem: majhni narodi in majhne nove države smo tudi v evropskem prostoru navzoči samo, dokler smo takšen ali drugačen »primer«, torej nekaj, kar je zunaj »normale«: ko se združujemo, medtem ko se drugi združujejo; ko ekonomsko propadamo, medtem ko drugi bogatijo; ko izgubljam svojo socialno varnost, medtem ko jo drugi utrjujejo; ko se med seboj pobijamo, medtem ko drugi vzpostavljajo prijateljstva, čeprav samo interesna, skratka: ko se sami v sebi uravnotežimo, smo samo majhna država, majhen narod, majhna kultura, skromno tržišče, amorfen pojav, ki zelo hitro, ko ni več moteč, izgublja svoje ime in svojo podobo. Resnici na ljubo: vse oblike evropske integracije, tudi kulturne, so zelo rigidno enosmerne: velika igra, ki ji danes pravimo evropska integracija in jo vidimo kot vrednoto, kar v določenem smislu tudi nedvomno je, se je začela že zdavnaj, pred dvajsetimi, tridesetimi leti. Kdor zdaj stopa vanjo, mora sprejeti njena pravila. Nas, ki smo zaradi česar koli še zunaj, nihče ne vabi medse; če hočemo zraven, se moramo zato prej usposobiti. Pravijo nam: morda tam proti koncu tisočletja, če bomo do takrat izpolnjevali te in take pogoje. Zato ostajam skeptičen tudi v primerih, ko je govor, kot na tem kongresu, o kulturni integraciji. Nisem sociolog, da bi formuliral ustrezno razlago, lahko pa čisto apodiktično trdim: resnična kulturna integracija ni možna, če ne poteka hkrati z ekonomsko in politično. In vendar je prav kultura eno redkih področij v geografski in politični vzhodni Evropi, ko ne gre ne za zaostajanje ne za nižjo kvaliteto. Če pa naj vendarle sprejmemo kulturno integracijo v današnjih vsaj treh različnih realnostih združujoče se Evrope: Evrope blaginje, Evrope siromaštva in Evrope vojne, je edina doslej znana pot izguba naše dosedanje kulturne identitete. To pa seveda ne gre, tudi če bi se za to odločili. Socializem kot družbeni in politični sistem smo zavrgli, ker smo ugotovili, da je bil slab; gospodarski model, ki je iz njega izhajal, ni zdržal tekme z zahodnim modelom, zato ga s pravo revolucionarno vneto pospešeno rušimo, kolikor ga je sploh še ostalo; kulture pa ne moremo, ne svoje ne kulture nasploh, diskvalificirati, degradirati, da bi jo lahko brez slabe vesti zavrgli: bila je in ostaja nedvoumna pozitiviteta, v kateri se še zmerom prepoznavamo. Pa tudi sicer je kultura takšen človeški in civilizacijski fenomen, da je ni mogoče, kot politiko, zamenjati s prevratom; zavreči kot gospodarstvo, ki je pri sosedih boljše, kultura je vendar le odbrana akumulacija duhovnih in intelektualnih dejanj skozi čas, je pozitivna tradicija, je zgodovinski spomin in v marsikaterem svojem segmentu tudi naša intimna nprav, tisto pogosto neopredeljivo in

iracionalno, ki nas določa, da smo takšni, kakršni pač smo, da smo to, kar smo: Slovenci, Italijani, Hrvatje, Madžari, Avstrijci, torej tudi in predvsem zaradi svoje kulture, po dedovane in sedanje, razpoznavna narodna skupnost. In to, če si lahko privoščim nekaj ironije, vsaj toliko različni drug od drugega kot denar (lira, funt, frank, marka), ki danes tako vznemirja še ne nacionalno Evropo.

S padcem socializma je v vzhodni Evropi ugasnila disidentska in politično kritična literatura sploh, zaradi česar so stopali v Evropo in širše avtorji kot Pasternak, Solženicin, Brodsky, Cheslaw Milosz, Kundera in drugi. Izpovedovali so svojo stisko, ki je bila tudi eksistencialna stiska njihovih narodov. Bo nova eksistencialna stiska, ki zdaj pesti te dežele, novo nastale države, zanimiva za drugo, zgodovinsko etabliano polovico Evrope?

Kakorkoli bo že tekel ta integracijski proces, ki se je že začel, kultura ne bo mogla ostati zunaj njega. Vendar sem prepričan, da se ne bo ravnala po zakonih politike in ekonomije, čeprav se dogaja znotraj njunih okvirov v veliko večji meri, kot si to navadno predstavljamo in želimo. Morda pa stojimo tudi v kulturi pred dilemo: pluralnost ali hegemonija.

Jaz se seveda zavzemam za pluralnost. Kajti v nasprotnem bo polovica Evrope morala govoriti o izgubi identitete, ki pa ne bo samo kulturna, ampak tudi nacionalna in človeška.

Tako velik pesimist pa nisem bil nikoli.

September 1992

KRONIKA

Književnost

KNJIGA ČAROV IN MAGIČNIH SPREMENB

Ekstetskost najvišjih razsežnosti

Založba Mihelač je izdala novo knjigo kratkih zgodb Draga Jančarja z naslovom *Pogled angela*.

Živopisana refleksija preveva novo knjigo Draga Jančarja, ki je pod naslovom ene izmed zgodb, namreč *Pogled angela*, prinesla v slovenski kulturni prostor žlahtno jedro modernih in nepričakovanih prikazov. Napetost se stopnjuje, ritem se deli na več delov, energija se uklanja ideološkemu nasilju. In vse to nas prepriča, da beremo zelo dobro napisano knjigo.

Jančarja poznamo tudi po izvrstnem romanu *Galjot* in po novelah, zbranih v knjigi *Smrt pri Mariji Snežni*. Učinkovita dikcija podpira kozmos nezadržnega

hrepenenja po »rajski dolini«, po svetu, ki bi bil boljši od tistega, ki ga Jančar nezadržno vklepa v svoj videnjski potencial. Mislim, da je avtorju uspelo najti usodno mističnost, ki povezuje ljudi in dela iz njih nekakšne robote moderne dobe. Takšna je na primer zgodba *Ultima creatura*. Par uvodnih besed: »Ko se Franc Rutar nekega davnega soparnega popoldneva ne bi bil zagledal v velike črke knjige, ki jo je ženska poleg njega držala na kolenih, bi se bilo zanj vse veliko bolje končalo.« (str. 21)

Čistost in jasnost Jančarjevih novel očarljivo preseneča. Ne moremo brez zadržanega diha, večkrat moramo zajeti sapo, šaj ta proza deluje magično in prodira naravnost v najgloblje sloje človekove duše. Franka Inkret zapiše: »Kljub vsej usodnosti in mističnosti avtorju ne manjka duhovitosti, nasprotno: vse zgodbe so je polne – in ko preberemo